

Kazimierz Wolny-Zmorzyński

Az Idegen és a Más képe

Ryszard Kapuściński afrikai fotóin

A „Más” és az „Idegen” problémakörét vizsgálva Kapuściński fotografiai munkásságában érdemes főhajtással adózni a „máshoz”/„idegenhez” való hozzáállás következő szempontjainak, melyekre Mieczysław Dąbrowski hívja fel a figyelmet *Swój/Obcy/Inny. Z problemów interferencji i komunikacji międzykulturowej* (Saját/Idegen/Más. A kultúraközi interferencia és kommunikáció problémáiból) című kötetében:

az ismerősség-idegenség-zártság-nyíltság kategóriáinak antropológiai koncepciója, amelyhez társul a határ, átjáró, áthágás és tabu kategóriáiról szóló elmélkedés. Az ismerős-idegen ellentétpár, amely magában hordozza a határok és az egyik és másik hely közötti átjárók létezését, elválasztja a „sajátot” az „idegentől”;

az identitás kérdése, amely a szociológia és az emberi interakciók szintjén hozza el a reflexiót (az idegennel való összeütközés egyszerre felszabadít és meghatároz), hiszen az „idegen” nélkül nem volna „ismerős”. Eszerint az „idegenséget” nem lehet kiiktatni;

az egyén saját maga előtti idegensége, amelyről Julia Kristeva írt *„Fremde sind wir uns selbst”* (Idegenek vagyunk a magunk számára) című munkájában; ez a másság olyan fajtája, melynek individuális természete van, hiszen az ember folyamatos változásban létezik, és tudja, hogy viselkedését nemcsak látható, de rejtett erők is kormányozzák, amelyeknek létezését nem tudatosítja magában;

a „mást” és a „másságot” az Emmanuel Levinas által megadott értelemben (szemtől szemben a mással), vagyis a megismerésre (sikeres találkozássra) vágyó hozzáállást. Ez az elmélet Levinas kritikussai szerint meglehetősen idealista, sőt utópisztikus, de mégis, nem tetszik rossznak a Bronisław Malinowski elméletével való összehasonlításban, aki a másik megismerésére a vele való együttlétet írja elő;

a kolonializmus és posztkolonializmus kérdésköre, a másik kultúrájának bármilyen dominálása, elutasítása, ellenségesen, idegenként, negatívan kezelése.

Hogyan szemlélhetjük tehát a „mást/idegent” Kapuściński afrikai fotográfusi munkássága tükrében?

Ezekre a fényképekre tekintve azonnal mást és idegent látunk (antropológiai értelemben), a másság és idegenség önkéntelenül születik meg a befogadó elméjében, hiszen a képen nem a sajátjait látja (bőrszín szerint), hanem nemcsak hogy egy teljesen másfajta embert, de egy kulturális idegent, az európaítól teljesen elütő körülményeknek köszönhetően teljesen különbözőt. Ezzel a érzékeléssel

pedig átfedésben van a szerencsére már távoli gyarmatosítás kérdése, amelyhez képzettársításként az európai ember szintén visszatér, amikor Kapuściński képeit szemléli. Lehetséges e fényképek főszereplőit teljesen idegenként és másikként kezelni, de nem fensőbbésesen.

Ryszard Kapuściński afrikai képeiben a legfontosabb a hős, az egyéniség, a nagy E-vel írt Ember, és annak arca. Ez a sajtóságos „titka” az arcnak: aggódó, de furcsán nyugodt, alkalmanként elmosolyodó, annak az – európai szemszögből – nem épp legjobb vagy legizgalmasabb gazdasági helyzetnek ellenére, amelyben az afrikai ember, Kapuściński hőse találja magát.

Kapuściński közelebb hozta fényképei európai befogadóit többek között Ghána, Kamerun, Etiópia, Uganda, Kenya és Angola lakóihoz. Sajtófényképezésének hála, Afrika világa és annak lakói közel vannak hozzánk, európaiakhoz. A néző szinte „szemtől szembe” áll velük, hiszen nem művészi, hanem sajtófotókról beszélünk, amelyek jellemzője az, hogy itt első helyen a hősről és az általa képviselt valóságról szóló információ áll, méghozzá valóságos információ, nem pedig a fényképező által elképzelt. Nem a képzelet szülte világ, hanem a valódi, amelyet a helyszínen talált és beállítás nélkül örökített meg. És itt igazolódik be Levinas elmélete, amely egyáltalán nem utópia: megismerjük a valódi hőst, benne vagyunk a világában, és nem okoz gondot, hogy mindez közvetlenül történik. Ahogy a fotóriporter mélyen belenéz objektívjával a bemutatott hős szemébe, megmutatja, hogy hőse nem Idegen, csak Más.

Ryszard Kapuściński tudta ezeket az alakokat fényképezni, mert elnyerte bizalmukat, köszönhetően annak, hogy a Bronisław Malinowski által még a XX. század elején követett részt vevő megfigyelés módszerét alkalmazta, amelyben fontos a helyszínen végzett munka, a tartós és mély kapcsolat a kutatott csoporttal, az emberrel való beszélgetés és az ember megismerése. A néző, ha Kapuściński afrikai képeire pillant, élő alakot lát maga előtt, akinek gondoljai és örömei az arcára vannak írva.

Ryszard Kapuściński afrikai fényképeiben nem csak megörökítette a különböző környezeteket, világosan kiemelve a karaktereket és az emberi alakokat, de mindenekelőtt érzékenyebbé tette a nézőt, akinek felvételein keresztül megmutatta az emberi psziché mélységeit és az ember helyét az értékek világában. A bemutatott eseményekhez való személyes hozzáállásával megmutatta, hogy a Más és az Idegen világa között nem húzódik határ, függetlenül a földrajzi vagy bőrszínben megmutatkozó különbségektől. Minden ember egyformán érzékeny, egyformán érez, egyformán átél fájdalmat, aggodalmat, örömet – ezt mutatják be Kapuściński afrikai fényképeinek hősei. A művész szerint senki sem Idegen, azaz távoli és érthetetlen. Szerette volna értelmével felfogni a Más, közel kerülni hozzá – és ez sikerült is neki.

Kapuściński a „más” és a „másság” filozófiáját az Emmanuel Levinas-i értelemben vallja (szemtől szemben a mással), elébe megy a vele/velük való találkozásnak, nem csak szeretné megismerni őt/őket, de kifejezetten vágyakozik ezután. Nem lép fel velük szemben ellenségesen, minden találkozást az idegennek sikeresnek tekint. Fényképein egyetlen hős se távoli, annak ellenére, hogy másik földrészről való. Ő csak egyvalaki közülünk.

Kapuściński nem ítéli el a „Mást”, nem fúti az érzelmeket és az agressziót, hanem megpróbálja megérteni őt. A Másik Emberben is meglátja a legmagasabb értéket – az ISTENT, mert erre tanít minket európai kultúránk, amely visszanyúl az antropomorfikus vallások korszakáig, azaz azokig, amelyekben az istenek emberi alakot tudtak ölteni és emberként tudtak viselkedni. Akkor ugyanis nem lehetett tudni, hogy aki közeledik, az vándor, utazó, vagy idegen, ember, vagy emberhez hasonló isten.

Emmanuel Levinas elmélete nem idealisztikus, még kevésbé utópikus. Megvalósítható. Ezt az elméletet fotográfusi munkásságában sikeresen alkalmazta Kapuściński. Ennek köszönhetően általa „szemtől szemben” ismerhette meg a másikat, a másik embert, rámosolyogva, felismerve a benne rejlő titkot. Az arc titkát!

Kazimierz Wolny-Zmorzyński professzor, akadémiai doktor – többek között a következő könyvek szerzője: *Ryszard Kapuściński w labiryncie współczesności* (R. K. a modernség labirintusában). Kraków 2004; *Reportaż – jak go napisać?* (Riportirodalom – hogyan kell írni?) Warszawa 2004; *Gatunki dziennikarskie – teoria, praktyka, język.* (Az újságírás műfajai – elmélet, gyakorlat, nyelv) Warszawa 2006, 2010; *Fotograficzne gatunki dziennikarskie.* (Az újságírás fényképezési műfajai) Warszawa 2007, 2009; *Jaka informacja? Rzecz o percepcji fotografii dziennikarskiej.* (Milyen információ? Az újságírói fényképezés percepciójáról) Kraków 2011; *Mistrzowie fotografii dziennikarskiej.* (A riportfotózás mesterei). Warszawa 2016.

Fordította: Zöldy Áron